

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

БІЛАВИЧ Іван Васильович

УДК 37.0147:35.072.2:37.011.32 (477.83/.86) “ХУІІІ/ХІХ”

**РОЗВИТОК СУСПІЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ОПІКИ
ДІТЕЙ ТА ДОРОСЛИХ У ГАЛИЧИНІ
(кінець ХІХ ст. – 1939 р.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дрогобич – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Пантюк Микола Павлович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лук'янченко Микола Іванович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
навчально-науковий інститут
фізичної культури і здоров'я, директор;

кандидат педагогічних наук, доцент
Сливка Лариса Володимирівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
кафедра педагогіки початкової освіти, доцент.

Захист дисертації відбудеться 30 жовтня 2018 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 36.053.01 у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка за адресою: 82100, м. Дрогобич, вул. І. Франка, 24, 2-й поверх, к. 20.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://ddpu.drohobych.net> та в бібліотеці Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка за адресою: 82100, м. Дрогобич, вул. Лесі Українки, 2.

Автореферат розісланий «27» вересня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Пантюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність порушеної у дисертаційній роботі теми зумовлена низкою суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх, науково-теоретичних чинників. Вони увиразнюються в історико-педагогічній, науковій, теоретичній, практичній площинах, а також у національному та державному вимірах.

Історико-педагогічний аспект актуальності досліджуваної проблеми визначається потребою ґрунтовного осмислення історії становлення і розвитку суспільної системи охорони здоров'я в Галичині наприкінці ХІХ ст. – 30-х рр. ХХ ст., які були досі маловідомі, замовчувані або представлені суб'єктивно. Це вимагає переосмислення закономірностей, принципів, змісту, методів, форм, механізмів медичної опіки дітей і дорослих крізь призму різних галузей педагогіки (історії педагогіки, соціальної педагогіки, опікунської педагогіки) і міждисциплінарного підходу (медицина, історична наука тощо).

У національно-державному вимірі актуальність дослідження визначається викликами, зумовленими зростанням вимог до якості здоров'я та фінансовими і технологічними можливостями їхнього задоволення за умов об'єктивних і суб'єктивних труднощів, з якими в Україні впроваджується реформа медицини. Ведення військових дій на сході держави актуалізує потребу в медичній опіці військовиків, реабілітації воїнів, звільнених у запас, інвалідів, переселенців, мешканців прифронтових зон, удів і сиріт, а також у профілактиці недуг, санітарно-гігієнічному просвітництві, оздоровленні цих категорій громадян, з одного боку, та недостатній спроможності державних структур своєчасно забезпечити такі послуги, з іншого. У зв'язку з цим постає нагальна потреба в підготовці медичних працівників до організації медичної опіки цивільного населення за умов війни та випрацювання нових освітніх програм для підготовки медиків-волонтерів, військових медиків.

Посилення соціально-економічного занепаду й культурної деградації українського села, процеси його старіння, подекуди вимирання, поширення хронічних захворювань, несприятливих демографічних тенденцій (від'ємний природний приріст населення, демографічне старіння, зростання наркотичної залежності та зловживанням алкоголем, тютюнокурінням) гальмують реалізацію державотворчого потенціалу України, посилюють ризики втрати генофонду української нації. Одним зі шляхів виходу з цієї ситуації є виховання лікаря-«суспільника» як людини-патріота, громадянина, громадського просвітника, волонтера, здатного удосконалити сільську медицину, зробити її доступною і високоякісною.

Тому за сучасних умов актуалізується історичний досвід діяльності українських культурно-освітніх, дитячо-юнацьких, благодійницьких, інших громадських організацій Галичини наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст., які виробили ефективні форми, оригінальні механізми, засоби масового медичного просвітництва й опіки дітей та дорослих, мобілізували національний потенціал українства на розв'язання життєво важливих завдань щодо його здоров'язбереження.

Важливе теоретико-методологічне підґрунтя для дослідження означеної проблеми становлять праці українських і зарубіжних науковців, в яких обґрунтовано філософські, освітньо-педагогічні, соціальні й медичні аспекти виховання здорового способу життя в дітей, юнацтва (М. Амосов, Г. Апанасенко, І. Брехман, Е. Булич, М. Гончаренко, В. Горащук, Ю. Лісіцин, І. Муравов, О. Савченко, Н. Скотна, Л. Сущенко та ін.); розкрито організаційно-педагогічні засади виховної і просвітницької роботи в цьому напрямі (Т. Бойченко, О. Ващенко, О. Дубогай, О. Жабокрицька, С. Кондратюк, С. Омельченко, С. Свириденко, Г. Сіліна, Л. Сливка, Т. Шаповалова, С. Юрочкіна та ін.); з'ясовано технології педагогічного впливу щодо подолання алкогольної, нікотинової, наркогенної залежності, інших згубних звичок і налагодження відповідної профілактичної діяльності (М. Лук'янченко, Н. Максимова, М. Окаринський, В. Оржеховська, Л. Рондяк, А. Турчак, І. Шеремет та ін.).

Істотне значення для проведення дослідження мають наукові здобутки, що висвітлюють історичні аспекти формування здорового способу життя особистості. У контексті розвитку загальних освітньо-педагогічних процесів окремі компоненти формування здоров'яорієнтованої освітньої парадигми в Галичині другої половини ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. розкрито в працях І. Андрухів, Г. Білавич, Я. Боднара, О. Винничука, О. Волошин, О. Волянчук, Я. Ганіткевич, Н. Гнесь, Л. Гоцко-Ней, Л. Давибіди, І. Даценко, С. Івах, О. Карпенко, Л. Клос, І. Курляк, М. Лук'янченка, М. Пантюка, Б. Савчука, О. Сапіги, Л. Сливки, Б. Ступарика, Н. Федорака, О. Цибанюк, М. Чепіль та ін.

Потреба поглибленого дослідження порушеної проблеми зумовлена низкою суперечностей між:

- декларуванням у базових державних освітніх і соціальних документах пріоритетів збереження і охорони здоров'я громадян України, зокрема й завдяки формуванню здоров'язбережувальних компетентностей тощо, та відсутністю комплексної науково обґрунтованої освітньо-педагогічної концепції, яка б окреслила теоретичні аспекти цієї проблеми та практичні механізми її розв'язання;

- нагромадженням значного світового і національного досвіду функціонування системи медичного забезпечення дітей і дорослих та недостатнім його вивченням й застосуванням у процесі сучасного реформування медичної галузі України, зокрема у формуванні з-поміж громадян, особливо юнацтва, уявлень, знань, переконань про необхідність дотримуватися здорового способу життя;

- потребою налагодження масового медичного просвітництва і пропаганди гігієнічних, здоров'язбережувальних знань серед дітей і дорослих та малоефективною діяльністю у цьому напрямі педагогів, медичних і соціальних працівників, церковнослужителів, особливо у сільській місцевості.

Таким чином, актуальність проблеми збереження і зміцнення здоров'я особистості, необхідність розв'язання означених суперечностей, потреба комплексного об'єктивного історико-педагогічного вивчення теорії і практики здоров'язбережувального виховання, медичного просвітництва дітей та дорослих у Галичині наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. зумовили вибір теми

дисертації – «Розвиток суспільної медичної опіки дітей та дорослих у Галичині (кінець XIX ст. – 1939 р.)».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідницьких робіт кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка на тему «Українська освіта в контексті трансформаційних суспільних процесів» (номер державної реєстрації 0108U007644). Тема дисертації затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 09.02.2017 р.).

Мета дослідження – на основі комплексного аналізу соціокультурних і освітніх процесів у Галичині наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст. простежити генезу, обґрунтувати концептуальні засади й окреслити провідні тенденції розвитку суспільної медичної опіки дітей і дорослих в означений період та визначити можливості використання цього історичного досвіду за сучасних умов реформування систем освіти і медицини в Україні.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати історіографію, джерельну базу дослідження, систематизувати його поняттєво-категорійний апарат.

2. Визначити й схарактеризувати основні чинники й етапи розвитку суспільної медичної опіки дітей і дорослих у Галичині наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст.

3. Розкрити зміст, напрями, форми, засоби громадського медичного просвітництва українського населення краю в зазначений період.

4. Окреслити концептуальні засади і продуктивний досвід здоров'яорієнтованих громадських ініціатив для дітей і дорослих Галичини наприкінці XIX – у 30-х XX ст., які доцільно творчо використати за сучасних умов в Україні.

Об'єкт дослідження – розвиток суспільної медичної опіки в Україні у XIX – XX ст.

Предмет дослідження – теоретичні й організаційно-педагогічні засади суспільної медичної опіки дітей і дорослих у Галичині наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст.

Методи дослідження: *бібліографічний і конкретно-пошуковий* – забезпечують відбір, систематизацію джерельних матеріалів і їхній аналіз; *хронологічний* – дає змогу визначати етапи, напрями розвитку медичної опіки дітей і дорослих у Галичині досліджуваного періоду; *предметно-цільового, статистичного, порівняльного аналізу* – уможливорює комплексне вивчення і зіставлення різних проблеми медичної освіти й охорони здоров'я; *контент-аналізу* – створює підґрунтя для всебічного осмислення і виявлення загальних тенденцій, особливостей, здобутків та прогалин діяльності з розвитку української системи медичної освіти й опіки дітей і дорослих Галичини наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст.; *екстраполяції і актуалізації* – орієнтують на творче осмислення, адаптацію й використання цього історичного досвіду в сучасному освітньому процесі України.

Джерельну базу дослідження становлять 25 фондів архівів України: Центрального державного архіву вищих органів влади України, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, державних архівів Львівської та Івано-Франківської областей та ін. Опрацьовувалися також фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка, Львівської обласної наукової медичної бібліотеки, Івано-Франківської обласної медичної бібліотеки, Івано-Франківської обласної наукової бібліотеки, Тернопільської обласної наукової бібліотеки тощо. Було використано понад 50 тогочасних періодичних видань: медичних часописів («Збірник математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства ім. Шевченка», «Здоров'є», «Зеркало», «Лікарський вісник» та ін.); суспільно-політичних часописів («Діло», «Громадський голос», «Новий час», «Розбудова нації» та ін.); освітніх, культурно-просвітницьких та інших видань («Відродження», «Життя і знання», «Жіноча доля», «Католицька акція», «Народне здоров'я», «Наша мета», «Наша школа», «Нова зоря», «Пластовий шлях», «Рідна школа», «Світ молоді», «Сільський господар», «Сокільські вісті», «Студентський вісник», «Студентський шлях», «Українська школа», «Українське юнацтво», «Український інвалід», «Учитель», «Учительське слово», «Шлях виховання й навчання» та ін.); аналізувалися статuti, звіти з діяльності українських громадських товариств, навчально-методичне забезпечення медичного факультету Львівського університету, Українського таємного університету у Львові та інших освітніх закладів Галичини тощо; ретельно вивчалися наукові студії: монографії, дисертації, автореферати, статті, діаспорні наукові та мемуарні видання; збірники наукових праць; довідково-бібліографічна література; статистичні дані та ін.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

уперше здійснено цілісне комплексне дослідження медичної опікунсько-виховної роботи українських громадських станових (професійних), релігійних, культурно-просвітницьких інституцій («Народна лікарня», Українське лікарське товариство (УЛТ), Українське гігієнічне товариство (УГТ), «Медична громада», «Відродження» та ін.) у Галичині наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст.; до наукового обігу введено нові архівні документи та матеріали, які містять маловідомий фактичний матеріал про медичну опіку в дитячих і молодіжних товариствах, гігієнічне виховання жінки, здоров'язбереження у Католицькій акції української молоді (КАУМ) «Орли», твори здоров'язбережувального змісту як літературне явище ХХ ст., співпрацю українських та польських лікарів на ниві охорони здоров'я та ін.; сформульовано низку концептуальних положень і висновків, які поглиблюють уявлення про організаційні засади медичної опіки в Галичині за досліджуваного періоду та зміст, напрями, методи і форми педагогічної діяльності церкви, громадських інституцій у сфері медичної опіки над дітьми, юнацтвом і дорослим населенням краю; укладено бібліографію праць окремих представників суспільного медичного просвітництва (Т. Бурачинський,

Ю. Каменецький, В. Крушельницька, І. Куровець, С. Парфанович); актуалізовано 54 періодичні видання, які порушували різні проблеми суспільної медичної опіки;

отримали подальший розвиток нагромадження знань про просвітницьку, видавничу, профілактичну, лікувальну діяльність українських професійних, культурологічних, молодіжних, студентських, жіночих товариств у Галичині наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. та різнобічну працю українських лікарів і громадсько-освітніх діячів означеного періоду у сфері медичної опіки населення краю; розробка теоретико-методологічних підходів і поняттєво-категорійного апарату історико-педагогічного дослідження з означеного комплексу проблем тощо;

удосконалено і поглиблено уявлення про становлення професійних українських товариств і суспільного руху за здоров'язбереження українства Галичини та роль українських лікарів у формуванні здорового способу життя і поширенні гігієнічних знань з-поміж юнацтва і дорослих досліджуваного регіону.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що сформульовані на його основі положення і висновки збагачують історико-педагогічну науку, історію медицини та соціальної роботи, сприяють відродженню традицій, передачі досвіду минулих поколінь щодо розвитку медичного просвітництва серед дітей і дорослих. Матеріали дисертації були використані у процесі викладання курсу «Історія педагогіки України», окремих тем курсів «Історія соціальної роботи», «Історія медицини», «Соціальна медицина». Вони можуть застосовуватися при підготовці різнопрофільних довідникових, наукових, навчально-методичних видань; для організації діяльності різних культурно-освітніх і волонтерських товариств; у розвитку педагогічних ініціатив і системи консультативно-просвітницької роботи в означених напрямках; для реформування системи національної освіти і медицини тощо.

Хронологічні межі дисертаційного дослідження охоплюють кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст. Його умовну нижню межу визначають конституційні реформи 1860-х рр. в Австро-Угорській монархії, що започаткували кардинальні зміни в системах освіти й медичного забезпечення, інших сферах суспільного життя. Верхня межа – визначається початком Другої світової війни, коли зі встановленням радянського режиму в Галичині у вересні 1939 р. демонтували стару та почали формувати нову модель суспільного устрою.

Упровадження результатів дослідження. Основні результати дисертації впроваджено у навчально-виховний процес Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (акт № 283 від 12.03.2018 р.); Мукачівського державного університету (довідка № 498 від 14.03.18 р.); Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 41-01-12 від 14.03.18 р.); ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (акт № 01-15/03/383 від 14.01.2018 р.); Івано-Франківського національного медичного університету (довідка № 09.1.1-1500 від 04.04.18 р.); Державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського (довідка № 03/1190 від 10.03.2018 р.); медичного коледжу «Монада» (Хустська філія) (довідка

№ 49 від 16.03.2018 р.); Нижньоберезівської загальноосвітньої школи І–ІІ ст. Косівської районної ради Івано-Франківської області (акт № 59 від 13.12.2017 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на 28 науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема **міжнародних**: Інтернет-конференція «Актуальные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути развития» (Іваново, Російська Федерація, 2013 р.), Інтернет-конференція «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании» (Одеса, 2013), «Aktualne problemy w współczesnej nauki» (Варшава, Республіка Польща, 2013), «Perspektywy rozwoju i Utworzenie XXI Stulecia: Teoria, Praktyka, Innowacje» (Ополе, Республіка Польща, 2013), «Tendencje, zbiory danych innowacje, praktyka w nauce» (Люблін, Республіка Польща, 2014), «Педагогічна теорія і практика в контексті інтеграційних процесів» (Тернопіль, 2014), «Współczesna nauka. Nowe perspektywy» (Бидгощ, Республіка Польща, 2014), «Aktualne Naukowe Problemy. Rozpatrzenie, Decyzja, Praktyka» (Гданськ, Республіка Польща, 2015), «Scientific achievements 2015» (Відень, Австрія, 2015), «Виховання у контексті цивілізаційних процесів: вітчизняний і зарубіжний досвід» (Дрогобич, 2016), «Современные направления теоретических и прикладных исследований 2015» (Одеса, 2015), Інтернет-конференція «Науковий погляд у майбутнє» (Одеса, 2015), «Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців» (Ужгород, 2016), Інтернет-конференція «Интеллектуальный потенциал XXI века, 2016» (Україна, Молдова, Казахстан, Росія, 2017), Інтернет-конференція «Современные направления теоретических и прикладных исследований '2017» (Україна, Молдова, Казахстан, Росія, 2017), Інтернет-конференція «Инновационные взгляды в будущее '2017» (Одеса, 2017), «Соціальні дослідження в 21 століття» (Краматорськ, 2017), «Роль освіти у сталому розвитку гірського регіону» (Івано-Франківськ, 2017), «Соціальні трансформації у кризовий період» (Краматорськ, 2017), «Modern scientific achievements» (Морісвіль, США, 2017), «Еколого-валеологічне виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі» (Суми, 2018);

всеукраїнських: «Галицьке боярство-шляхта на тлі історії України і світу в ХІХ – ХХІ століттях» (Івано-Франківськ, 2013), «Мирослав Гнатович Стельмахович – видатний український педагог» (Івано-Франківськ, 2014), Інтернет-конференція «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», присвячена 160-річчю від дня народження С. Русової (Івано-Франківськ, 2016), українсько-польський науково-методичний семінар «Пріоритетні напрями модернізації системи освіти в Україні та Польщі: досвід, реалії, перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2017); Інтернет-конференція, присвячена річниці від дня народження Богдана Михайловича Ступарика «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика» (Івано-Франківськ, 2018);

регіональних: «Освіта та медицина в добу глобалізації: вітчизняний та зарубіжний контекст» (Тернопіль, 2014); науково-методологічних семінарах кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (2016 – 2018).

Публікації. Результати дослідження відображено у 27 публікаціях, серед яких: 1 монографія (розділ); 7 статей у провідних наукових фахових виданнях України; 10 публікацій – у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях, що індексуються в наукометричних базах; 6 статей і тез апробаційного характеру та 3 статті, які додатково відображають результати дослідження.

Особистий внесок автора у статтях, опублікованих у співавторстві, полягає у висвітленні впливу суспільно-педагогічних детермінант на становлення і розвиток громадської медичної опіки; визначенні ключових напрямів діяльності українських громадських товариств у галузі суспільної опіки; теоретичному обґрунтуванні основних підходів до вивчення порушеної проблеми; аналізі наукових здобутків українських лікарів; характеристиці змісту, форм громадського просвітництва; з'ясуванні сутності діяльності громадських інституцій із соціального захисту населення; тощо. Зокрема: у статтях [6; 8; 12; 14; 15; 16] авторові належать теоретичні положення про антиалкогольну боротьбу в Галичині, роль у цьому процесі ідеологів руху тверезості, особливості здоров'язбереження у «Пласті»; внесок українських лікарів у здійснення лікувально-консультативної праці в «Народній лічниці», «пораднях» тощо; у працях [18; 20] – висвітлення внеску українських студентів-«суспільників», лікарів у розвиток системи громадського просвітництва, української медичної науки, аналіз діяльності Українського горожанського комітету щодо суспільної медичної опіки соціально незахищених верств населення тощо; у працях, опублікованих у співавторстві [24; 27], участь усіх співавторів розподілена у рівних долях. Положення та ідеї, що належать співавторам публікацій, у матеріалах дисертації не використовувалися.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (818 найменувань, з них 43 іноземною мовою) та 26 додатків. У дисертації подано 12 рисунків. Загальний обсяг дисертації 340 сторінок, із них – 194 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету і завдання, схарактеризовано джерельну базу, методи, наукову новизну і практичне значення дослідження.

У першому розділі – **«Медична опіка дітей та дорослих як історико-педагогічна проблема»** – проаналізовано історіографію і джерельну базу дослідження, обґрунтовано його теоретико-методологічні засади.

Дисертаційна робота має міждисциплінарний характер, підготовлена на перетині історико-педагогічної науки, медицини, інших галузей знань. У ній використано комплекс різних за характером і змістом опублікованих та неопублікованих джерельних матеріалів, які класифіковано за різними видовими ознаками: архівні документи; законодавчі акти; матеріали статистики; періодичні видання; твори тогочасних громадських і освітніх діячів; публіцистика, документи особового походження (спогади, щоденники, епістолярій) тощо.

Актуалізовані в роботі понад 100 одиниць зберігання, що містяться у 25 фондах Центрального державного архіву вищих органів влади України, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, державних архівів Львівської та Івано-Франківської областей, та понад 50 українських та польських періодичних видань досліджуваного періоду уможливили всебічно висвітлити діяльність офіційних державних та культурно-освітніх, педагогічних, професійних, благодійних, молодіжних, жіночих, інших громадських організацій у сфері медичної опіки дітей та дорослих у Галичині наприкінці XIX ст. – 30-х рр. XX ст.

Предметом усебічного вивчення стали різновидові, різнопрофільні наукові студії (дисертації, монографії, статті, матеріали конференцій тощо), що належать дослідникам міжвоєнної доби, української діаспори й сучасного періоду. Їхні автори спричинилися до осмислення різних аспектів досліджуваної проблеми, однак не здійснили її цілісного аналізу. Це обумовило наукову і суспільну потребу підготовки дисертаційної роботи.

Систематизація і предметне вивчення понад 800 документальних матеріалів забезпечують репрезентативність її дослідницької бази.

У процесі розробки науково-методологічних засад дисертації здійснено дефінітивний аналіз понять «опіка», «суспільна/громадська опіка», «лікарська опіка» тощо, зіставлено їхнє сутнісно-змістове наповнення за досліджуваного періоду та в сучасній науці. Визначено низку концептуальних положень дослідження, згідно з якими: а) суспільна медична опіка в Галичині в другій половині XIX – 30-х рр. XX ст. еволюціонувала в контексті зближення медичного, освітнього й громадсько-просвітницького компонентів; б) поглиблювалася «педагогізація» українського суспільного медичного руху, що знайшло відображення у залученні до нього лікарів і студентів-медиків; в) посилювалися тенденції щодо омолодження, «гендерного вирівнювання» (через збільшення кількості жінок), демократизації (через вливання освітян, письменників-педагогів, селян, ремісників, духовенства) українського суспільного медичного руху, який охопив усі соціальні верстви та важливі сфери національного життя (освіту, позашкільні заклади, спорт) тощо. На цій основі обґрунтовано концепт «опікунської медицини», що базувалася на засадах національної автаркії та формуванні ціннісних орієнтацій щодо збереження фізичного, морального, духовного здоров'я молоді й дорослих.

Таким чином, виявлено, систематизовано й проаналізовано репрезентативну джерельну базу та визначено науково-теоретичний інструментарій, підходи і концепти, які створюють необхідне підґрунтя для всебічного, глибокого розв'язання визначених завдань дисертаційної роботи.

У другому розділі – **«Створення суспільної медичної опіки в Галичині наприкінці XIX – у 30-х рр. XX ст.»** – проаналізовано передумови та зміст, форми, напрями її формування і розвитку.

Демократичний характер внутрішньої політики Австро-Угорської монархії, проведення реформ у системі освіти й охорони здоров'я, а також інші чинники створили підґрунтя для згуртування громадськості навколо ідеї медичного просвітництва і здоров'язбереження українців та виникнення національних

інституцій відповідного спрямування (Товариство галицьких лікарів, Лікарська комісія НТШ, «Медична громада», «Поліклініка Львівська», «Народна лічниця», УЛТ, студентське товариство «Етос» та ін.).

Жертовна праця плеяди українських лікарів (І. Горбачевський, Є. Озаркевич, С. Окуневська-Морачевська, Я. Окуневський, С. Парфанович та ін.) стала основою формування національної громадської системи охорони здоров'я, альтернативної державній. Центром організації її важливого лікувально-профілактичного напрямку була «Народна лічниця», що надавала медичну опіку населенню, незважаючи на вік та соціальне й національне походження. За міжвоєнного періоду ХХ ст. у її поліклініці працювали 12 – 18 лікарів, які щорічно обслуговували 6,5 – 9 тис. хворих (третину безкоштовно), а студенти-«супільники» надавали медичні поради 20 – 25 тис. осіб.

Важливими чинниками такої діяльності виступили Українська порада матерів, що пропонувала безкоштовну медичну опіку і консультації з догляду за дітьми; Український горожанський комітет, який перебрав на себе державні функції соціального захисту полонених, інтернованих, військових інвалідів, дітей-сиріт та вдів за загиблими вояками. УЛТ (1910 – 1939) і студентська «Медична громада» (1910 – 1944) розгорнули масштабну медично-просвітницьку працю у середовищі українського юнацтва і дорослих краю; кооперативи здоров'я поширювали європейський досвід суспільної медичної опіки.

Виявлено і всебічно досліджено феномени започаткування багатьох громадських ініціатив з розвитку різних форм, напрямів і засобів медичної опіки. Це виявилось у появі перших: україномовних медичних часописів – наукового «Лікарський вісник» і науково-популярного «Здоров'є»; національного медичного товариства УЛТ; медичних курсів Львівського таємного університету; української лікарні «Шпиталь «Народної лічниці» імені Андрея Шептицького»; українських студенток-медиків і жінки-професора медицини (С. Окуневська-Морачевська); наукових статей з курортології (Є. Озаркевич); української наукової медичної термінології (Є. Озаркевич); українських лікаря-рентгенолога (М. Панчишин) і лікаря-електрокардіографа (Р. Осінчук); україномовних підручників із психології і логіки (С. Балеї) тощо.

Отже, формування системи громадської медичної опіки в Галичині наприкінці ХІХ ст. – у 1939 р. знайшло вияв у розвитку її лікувально-профілактичного, громадсько-просвітницького, консультативно-освітнього напрямів та науково-освітньої діяльності українських медиків.

У третьому розділі – **«Громадський рух за здоров'язбереження українців досліджуваного періоду»** – проаналізовано зміст, методи, форми санітарно-гігієнічного навчання і виховання, антиалкогольного просвітництва та інші складники й аспекти цього руху.

Розгортання боротьби за здоровий спосіб життя українців Галичини наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. стало важливим компонентом їхнього національного руху та відбувалося на засадах «опертя на власні сили» під гаслом «тільки здорова нація має майбутнє». Його рушійною силою виступили різнопрофільні громадські інституції: лікарські, гігієнічні, жіночі, студентські, молодіжні, педагогічні, станові (учительські, селянські, міщанські), спортивні,

антиалкогольні товариства (УГТ, УЛТ, «Медична громада», Союз українок, «Сільський господар», Українське педагогічне товариство «Рідна школа», «Просвіта», «Академічна громада», «Відродження», Товариство імені Петра Могили, «Пласт», КАУМ «Орли» та ін.). Він охопив усі вікові (від 7 – 8-річних дітей до юнацтва) та соціальні категорії українського населення краю.

Реконструйовано формування унікальної в історії медицини і педагогіки України системи громадської гігієнічної освіти для дорослих. Її основними елементами і формами стали: масові «гігієнічні університети» і протитуберкульозні курси; санітарно-гігієнічні курси з підготовки громадських пропагандистів (за методикою, аналогічною сучасному коучингу); курси першої медичної допомоги; шестимісячні курси «суспільних гігієністок», які готували молодший медперсонал, тощо. Інноваційним медичним і соціально-освітнім проектом стала діяльність «порадень для матерів» (першу відкрили у Львові 1918 р.), які за фінансової допомоги церкви і кооперації та організаційних заходів жіночих, благодійницьких, інших громадських організацій розгорнули масштабну просвітницько-роз'яснювальну працю з гінекології, догляду за дітьми тощо.

Потужним струменем цього руху стала діяльність українських письменників і педагогів (І. Блажкевич, О. Дучимінська, В. Жуковецька, Марійка Підгірянка, К. Малицька, А. Лотоцький, Ю. Шкрумеляк та ін.), які здійснювали цілеспрямовану підготовку дитячої художньої і навчальної літератури, що сприяла формуванню здорового способу життя дітей і юнацтва.

Комплексна змістовна діяльність у цьому напрямі проводилася в українських народних школах Галичини. Вона знаходила прояв у використанні арсеналу методів, форм, засобів формування у дітей знань, умінь, навичок щодо дотримання правил гігієни, загартовування, рухової активності, правильного харчування, негативного ставлення до шкідливих звичок (пияцтва, куріння). З таких позицій проаналізовано навчально-виховний процес та його науково-методичне забезпечення тощо.

Здійснено комплексний аналіз змісту і здобутків масового антиалкогольного руху, що об'єднав різні за характером суспільні інституції (церква, кооперація, молодіжні, жіночі, культурно-освітні товариства й «спеціалізоване» товариство «Відродження тощо») та розгортався в різних формах, напрямках (лекції, віча, святкування, курси, плебісцити, «присяги тверезості», видання літератури тощо). Показано, що за рівнем антиалкогольної пропаганди у 30-х рр. ХХ ст. Галичина посідала одне з перших місць у Східній Європі.

Важливими складниками руху за здоровий спосіб життя стали «тіловиховання», мандрівництво і таборування, які розвивалися на власних ідеологічних засадах зусиллями молодіжних («Січ», «Луг», «Сокіл», «Пласт», КАУМ «Орли»), студентських, жіночих, спортивних та інших громадських організацій. Вони реалізувалися в низці напрямів діяльності (табори, походи, екскурсії, змагання, видання спеціальної літератури тощо) та поєднувалися із національно-патріотичним, морально-релігійним, естетичним, екологічним, трудовим вихованням. Оздоровленню дітей і дорослих сприяла організація сталих і тимчасових «осель», «півосель», «живців», що влаштовувалися переважно в

гірській місцевості й стали своєрідною формою розвитку курортно-санаторної справи.

Доведено, що гігієнічна освіта та виховання, антиалкогольне й протинікотинове виховання «проникли» у шкільне середовище, були органічним і важливим складником процесу здоров'язбереження особистості, використання ефективних засобів і форм (учнівське самоврядування, шкільний часопис, драматичні гуртки тощо) слугували включенню дітей у виховний процес, формуванню у них відповідних цінностей та переконань, коли набуті навички ставали правилом буденного життя. Так формувалося покоління юних «гігієністів-суспільників», «абстинентів», які несли «гігієнічне, антиалкогольне й протинікотинове освідомлення» своїм батькам, друзям, оточенню, слугували в майбутньому добрим прикладом для власних дітей.

Відновлення за доби незалежності України діяльності НТШ у Львові, Шпиталю імені митрополита Андрея Шептицького та Українського лікарського товариства у Львові, інші громадські ініціативи засвідчують тяглість ідеї суспільної медичної опіки, спадкоємність традицій, генетичний зв'язок між поколіннями, актуальність ідеології національної автаркії, підтверджують тезу про те, що піклування, милосердя, харитативна діяльність, опіка над соціально незахищеними групами людей – це складники національного українського організму, національний генетичний код українців.

Отже, нагромаджений цінний історичний досвід з розвитку руху за здоровий спосіб життя українців Галичини наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст. становить цікаве унікальне явище в історії освіти й медицини України та має значний потенціал для використання у сучасних умовах.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено досвід діяльності українських громадських інституцій щодо розвитку системи суспільної медичної опіки дітей та дорослих у Галичині наприкінці XIX – 30 рр. XX ст. Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і уможливили формулювання таких **висновків**:

1. Важливе підґрунтя для всебічного поглибленого аналізу комплексу проблем, що стосуються теми дисертаційної роботи, дає актуалізована джерельна база, що складається з 818 різновидових різножанрових джерел. Вона розподілена на дві основні групи. До першої віднесено неопубліковані й опубліковані документи у вигляді матеріалів архівів (100 одиниць зберігання із 25 фондів двох центральних і трьох обласних архівних установ), періодичних видань (54 українських і польських часописів, що виходили в Галичині досліджуваного періоду), статистичних матеріалів, джерел особового походження (спогади, листування) тощо.

Друга група джерел складається з різновидових наукових студій (дисертації, монографії, статті, матеріали конференцій). Її всебічний критичний аналіз показав, що українські вчені, дослідники історії освіти, педагогіки, медицини тощо певною мірою спричинилися до вивчення окремих аспектів проблеми

розвитку українського медичного руху, системи охорони здоров'я, медичної освіти в Галичині досліджуваної доби. Зокрема, порушену проблему частково розглядали через призму діяльності уряду ЗУНР, у контексті розвитку військової медицини, становлення системи охорони здоров'я в Українській галицькій армії (1918 – 1919); суспільної праці окремих українських громадських організацій; історії медичного руху в Україні тощо. Однак тема суспільної медичної опіки дітей і дорослих у Галичині наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст. не стала предметом спеціального комплексного дослідження.

У процесі розробки і систематизації поняттєво-категорійного апарату дисертації з'ясовано, що в досліджуваній період терміни «опіка», «суспільна опіка», «лікарська опіка» та подібні їм були в активному вжитку лікарів, громадських активістів, педагогів, релігійних діячів, що засвідчує існування цього явища, розуміння українською громадськістю його значення та доцільність використання цих термінів у дисертаційній роботі. В українських наукових, освітніх, громадських колах Галичини кінця XIX ст. – 1939 р. розроблялася ідея суспільної медичної опіки, теоретичні надбання науковців активно впроваджувалися в практичне життя галичан.

У дослідженні стрижневе поняття «суспільна» (громадська) медична опіка» вживається у таких значеннях: добровільне піклування громадських інституцій про здоров'я українського населення Галичини, медичний догляд за дітьми та дорослими, лікування та профілактика недуг, постійний нагляд та контроль за здоров'язбереженням особистості тощо.

2. Такі передумови і чинники, як демократичний характер внутрішньої політики Австро-Угорської монархії, реформування систем освіти і охорони здоров'я, створення законодавчої бази для діяльності громадських об'єднань тощо, стали важливим підґрунтям самоорганізації українців, розвитку українського національного руху, створення перших українських медичних товариств, зародження української науки, появи когорти видатних постатей у медичній сфері (І. Горбачевський, Є. Озаркевич, С. Окуневська-Морачевська, Я. Окуневський та ін.), інституціоналізації суспільної української медичної опіки у вигляді лікарських, наукових, благодійницьких та інших громадських ініціатив (Товариство галицьких лікарів, Лікарська комісія НТШ, «Медична громада», «Поліклініка Львівська», «Народна лічниця», УЛТ, УГТ та ін.).

Виокремлено і схарактеризовано періоди розвитку суспільної медичної опіки, які увиразнюються через з'ясування її змісту, інституційних складників, методи і форми. Перший період – кінець XIX ст. – зародження і формування ідей, поглядів щодо необхідності надання медичної допомоги населенню, соціального захисту сиріт і вдів; її основними методами і формами стали громадське медичне просвітництво, на чолі цих процесів виступила «Просвіта». Другий період – початок XX ст. – організаційне й ідеологічне становлення українського суспільного медичного руху, що спирається на ідею національної автаркії українців; обґрунтовуються його роль і завдання, закладається підґрунтя для підготовки нового типу медичного працівника – лікаря-«суспільника»; кристалізуються основні напрями суспільної медичної опіки: лікування недуг, їхня профілактика, боротьба за здоровий спосіб життя дітей та юнацтва,

розвиток теорії і практики «тіловиховання». Рушійною силою цього руху виступають медичні та громадські діячі, освітяни, згуртовані в «Народній лічниці», УЛТ, «Медичній громаді», товаристві «Відродження», інших інституціях. Третій період – доба Першої світової війни і національно-визвольних змагань (1914 – 1920) – відзначається складними, суперечливими тенденціями, коли, з одного боку, попередню діяльність призупинили внаслідок воєнних дій, чимало здобутків було знищено. З іншого, суспільно-історичні умови спричинили модернізацію суспільного медичного руху: за доби ЗУНР медична опіка отримала статус державної, її здійснювали відповідні урядові, зокрема військові, відомства. Четвертий період – 20 – 30-ті рр. ХХ ст. – найвище піднесення системи суспільної медичної опіки, яку характеризують: переорієнтація на допомогу соціально незахищеним верствам населення (військовим інвалідам, удовам, сиротам, інтернованим та ін.); розгортання боротьби з інфекційними захворюваннями; розвиток консультативної діяльності, лікувально-оздоровлювальних інституцій для дітей та дорослих, гігієнічної освіти українців, медичної опіки жінки-матері; консолідація церкви, громадських товариств, освітян, лікарів, науковців, громадських діячів навколо проблеми здоров'язбереження українців; зближення медичного й освітнього руху; активізація праці лікарів-«суспільників» та студентів-медиків тощо.

3. Визначено і схарактеризовано особливості медичної опіки та зміст, напрями, форми, засоби громадського медичного просвітництва українського населення Галичини у досліджуваній період. Її важливим сегментом стала лікувально-профілактична діяльність українських лікарів, що проявилася у функціонуванні «Народної лічниці», найвизначнішого, найдемократичнішого соціально-медичного проекту, що мав надконфесійний, надетнічний характер і надавав безкоштовну медичну допомогу мешканцям краю. Адаптований до умов Галичини, європейський досвід створення кооперативів здоров'я став прообразом суспільної сільської медицини. Консультативно-просвітницька діяльність українських студентів медицини, згуртованих у товаристві «Медична громада», спрямувала зусилля на допомогу найменш захищеним верствам, передусім селянству. Організовані ним спільно з УЛТ протитуберкульозні й санітарні курси, курси «швидкої допомоги», літні мандрівні школи тощо стали важливими формами масового санітарно-гігієнічного просвітництва; дієвим засобом гігієнічного просвітництва виступила також українська фахова й громадська періодика, художня література.

Громадське медичне просвітництво охопило основні компоненти системи суспільної медичної опіки (санітарно-гігієнічна освіта, рух тверезості, здоров'язбереження, «тіловиховання» тощо), яка постійно модернізувалася й удосконалювалася. Вагомим чинником формування масових знань з основ гігієни і санітарії, запобігання захворюваності, передусім на туберкульоз, виховання здорового способу життя дітей і дорослих Галичини стала діяльність УГТ, яку розглядаємо як реальний внесок у збереження генофонду українського народу.

Система лікувально-профілактичних (диспансери, амбулаторії, шпиталі, лабораторії) і консультативних («порадні») закладів довела ефективність і значущість, адже давала можливість отримати безкоштовну або доступну за

вартістю послуг медичну допомогу найменш захищеним верствам, зокрема ветеранам національно-визвольних змагань, удовам, сиротам, селянам, а також учителям, студентам тощо.

Вагомі здобутки в розвитку гігієнічного виховання і формування культури здоров'язбереження в українській школі проявилися у запровадженні навчального предмета «гігієна» та відповідній змістовній орієнтованості науково-методичного забезпечення, зокрема навчальної книги, тощо. Розвитку цієї діяльності сприяли письменники-педагоги, які створили художні твори і навчальні посібники, що розширювали обсяг знань з питань здоров'язбереження.

Високого рівня розвитку набув антиалкогольний рух, основними формами, напрямами і засобами якого стали: просвітницько-агітаційна праця (лекції, курси, «місячники» і «дні тверезості», свята «Відродження», інші антиалкогольні громадські ініціативи); поширення друкованого слова (громадські часописи, науково-популярна і спеціальна «антиалкогольна» література: читанки, збірки поезій, драматичних творів тощо). За рівнем антиалкогольної пропаганди Галичина у 1930-х рр. посідала одне з чільних місць у Східній Європі.

4. Аналіз історичних витоків, особливостей і тенденцій здоров'язбережувального виховання у краї досліджуваного періоду показує, що воно відбувалося на загальноєвропейському тлі й у контексті ідеології національної автаркії (опора на власні сили в розбудові національного життя) та соціально-економічного націоналізму: здорова особистість – запорука міцної нації, зростання її добробуту та збереження генофонду українства загалом. Усе це проектує можливі вектори використання цього історичного досвіду для розв'язання пріоритетних завдань освіти і виховання в сучасному соціально-педагогічному просторі України. Ідеться насамперед про осмислення пріоритетів, напрямів і тенденцій розвитку здоров'язбережувального виховання особистості, здійснення громадського медичного просвітництва дітей та дорослих, розроблення наукової концепції, яка б окреслила теоретичні підходи до вивчення цієї проблеми, та цілісної комплексної державної програми, спрямованої на виховання здорового способу життя особистості, відновлення генофонду українства, яка враховувала б усі складники здоров'язбереження, особливо антиалкогольну та протинікотинову пропаганду, що повинно стати альфою й омегою майбутньої цільової комплексної програми здоров'язбереження українства. Нагальною видається потреба у відновленні товариства «Відродження», поширенні діяльності відроджених у Львові УЛК, НТШ, Шпиталю Народної лікарни імені митрополита Андрея Шептицького, пропаганді досвіду кінця 1930-х рр. на ниві організації кооперативів здоров'я, медичних «порадень» для сільського населення та інших громадських ініціатив, спрямованих на пошук нових форм і методів навчально-виховної діяльності, які допомогли б зберегти, зміцнити і примножити здоров'я зростаючого покоління, реалізувати здоров'язбережувальні технології, вести пропаганду здорового способу життя, боротьбу з алкоголізмом, тютюнокурінням, іншими асоціальними явищами. На особливу увагу в контексті концепції Нової української школи заслуговує оновлення змісту валеологічного виховання особистості шляхом використання низки продуктивних ідей у діяльності здоров'язбереження, зокрема: загартовування організму; активна рухова

діяльність – використання в навчально-виховному процесі початкових шкіл народних рухливих ігор, забав, розваг, танців; насичення здоров'язбережувальним змістом навчального матеріалу букварів і читанок, методичної літератури для вчителів; поява спеціальної літератури та часописів здоров'язбережувального змісту; запровадження гігієни як навчальної дисципліни чи її інтеграція в інші предмети (мова, читання, співи та ін.) для формування позитивної мотивації молодшого школяра на здоровий спосіб життя; підтримання позитивно-емоційного стану; благодійницька діяльність; піклування про санітарно-гігієнічні норми середовища, у якому перебуває людина; використання лікарських рослин для профілактики і лікування захворювань тощо.

Предметом подальших досліджень можуть стати проблеми розвитку суспільної медичної опіки нацменшин Галичини кінця XIX – початку XX ст.; підготовка фахівців до здійснення гігієнічного виховання дітей та дорослих у Галичині в першій третині XX ст.; зміст, методи, форми антиалкогольного виховання в молодіжних товариствах Галичини (кінець XIX ст. – 1939 р.) та ін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ІЗ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Білавич І. В. Становлення і розвиток громадської системи охорони здоров'я в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. *Медицина и фармацевтика: вчера, сегодня, завтра*. Монографія. Одеса, 2015. С. 74–95.
2. Білавич І. В. Роль Українського Гігієнічного Товариства в ділянці медичного просвітництва дітей та дорослих (1929–1939 рр.). *Проблемы современного педагогического образования*. 2014. Вып. 46. Ч. VII. Ялта. С. 3–8.
3. Білавич І. В. Українська народна медицина в контексті сучасних наукових досліджень. *Международное научное издание. Сборник научных трудов SWorld*. 2014. Вып. 1. Т. 36. Иваново. С. 62–68.
4. Білавич І. В. Товариство «Відродження» у боротьбі за здоровий спосіб життя українців на початку XX ст. *Zbiór Raportów Naukowych Aktualne Naukowe Problemy. Rozpatrzenie, Decyzja, Praktyka*. 2015. Gdańsk. P. 39–43.
5. Білавич І. Діяльність товариства «Союз українок» в сфері медичного просвітництва українців у Галичині на початку 20 століття. *Scientific Achievements*. 2015. Vienna (Austria). Vol. 1. P. 52–55.
6. Білавич І. В., Савчук Б. П. Здоров'язбереження в «Пласті». *International periodic scientific journal World of science and innovation*. 2015. Выпуск № 2 (2), Т. 13. Иваново: Научный мир. С. 63–67.
7. Bilavych I. V. Preconditions of forming and development of public health care in Halychyna in the early twentieth century. *International periodic scientific journal. SWorld Journal*. 2015. Volume J11506. May. P. 32–39.
8. Bilavych I. V. & Savchuk B. P. Arsen Richynskyi as an ideologist of healthy living in «Plast». *International periodic scientific journal. SWorld Journal*. 2015. Vol. 1. November. P. 31–34.

9. Білавич І. Передумови створення громадського медичного просвітництва та лікарської опіки в Галичині на початку XX ст. *Молодь і ринок*. 2015. № 1 (120). С. 133–136.

10. Білавич І. Внесок українських лікарів у розвиток вітчизняної науки та медичної опіки дітей і дорослих (кінець XIX – початок XX ст.). *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2015. Вип. 31. С. 25–33.

11. Білавич І. В. Жінки-медики в культурно-освітньому розвитку українства Галичини наприкінці XIX – на початку XX сторіччя. *Гірська школа Українських Карпат*. 2016. № 14. С. 32–35.

12. Білавич І., Савчук Б. Просвітницько-консультативна діяльність українських лікарів щодо здоров'язбереження дітей та юнацтва в Галичині (перша третина XX ст.). *Людинознавчі студії*. 2016. Вип. 3/35. С. 36–42.

13. Білавич І. В. Становлення української військової медицини в Галичині крізь призму персоналістики (кінець XIX – початок XX сторіччя). *SWorld Journal*. Івано-Франківськ: Научный мир. 2016. Т. 10. № 1 (42). С. 65–69.

14. Bilavych I. V., Bilavych G. V., Savchuk B. P. Anti-alcohol education in at the early twentieth century. *SWorld Journal*. 2016. Issue 11. Vol. 6. P. 16–20.

15. Bilavych I. V., Bilavych G. V. «Narodna lichnytsia» as a representant of healthcare movement in Halychyna (1903–1944). *SWorld Journal*. 2017. Issue 12. P. 82–87.

16. Білавич І. В., Білавич Г. В., Савчук Б. П. Український горожанський комітет як репрезентант соціального захисту українців (1918–1921). *Научные труды SWorld*. 2017. Вып. 46. Т. 5. С. 50–55.

17. Білавич І. В. Народна медицина і лікувальна магія Карпат у структурі народознавчих знань українців. *Молодь і ринок*. 2017. № 11 (154). С. 155–160.

18. Білавич І. В., Пантюк М. П. Наука як чинник розвитку суспільної медичної опіки в Галичині наприкінці XIX – на початку XX сторіччя. *Молодь і ринок*. 2018. № 3 (158). С. 6–11.

Праці апробаційного характеру

19. Білавич І. В. Козацька медицина як складник української культури. *Zbór raportów naukowych. Nauka I Utworzenie XXI Stulecia: Teoria, Praktyka, Innowacje*. 2013. Część 1. Opole. P. 102–106.

20. Білавич І., Савчук Б. Виховання лікаря-суспільника: з досвіду діяльності «Медичної громади» у Львові (1910–1944). *Освіта та медицина в добу глобалізації: вітчизняний та зарубіжний контекст. Матеріали регіональної науково-практичної конференції*. Тернопіль : ТДМУ Укрмедкнига, 2014. С. 189–194.

21. Білавич І. В. Система громадської соціальної опіки дітей-сиріт у Галичині на початку XX сторіччя. *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців. Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції*. Ужгород, 2016. С. 29–30.

22. Білавич І. В. Діяльність українських громадських товариств щодо опіки над ветеранами національно-визвольних змагань (1920–1930-ті роки).

Social research in the 21st century. Proceedings of IV International scientific conference. Kramatorsk, 2017. P. 140–143.

23. Білавич І. В. Громадська праця українських лікарів у Західній Україні (кінець XIX – початок 40-х років XX сторіччя). *Соціальні трансформації у кризовий період. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Краматорськ, 2017. С. 22–25.

24. Білавич І. В., Багрій М. А. Твори для дітей Юрія Шкрумеляка як чинник валеологічного виховання молодших школярів. *Еколого-валеологічне виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (29–30 березня року, м. Суми)*. Суми : ФОП Цьома С.П., 2018. С. 38–42.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

25. Білавич І. В. Іван Кузич-Березовський та Василь Білавич: дві постаті й одна ідея. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. 2013. Випуск 50. Івано-Франківськ. С. 8–13.

26. Білавич І. В. Народна медицина в сучасній Україні. *Zbór raportów naukowych. Współczesna nauka. Nowe perspektywy*. 2014. Część 1. Bydgoszcz. P. 86–90.

27. Bilavych I., Bilavych G., Savchuk B., Strazhnikova I., Zavhorodnia T. International Ties as a Factor of Household and Economic Enlightenment of Ukrainians (End of the 19th Century – Early 20th Century). *Australian Journal of Education and Science*. 2018. № 1 (21). Vol. XI. P. 389–399.

АНОТАЦІЇ

Білавич І. В. Розвиток суспільної медичної опіки дітей та дорослих у Галичині (кінець XIX ст. – 1939 р.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобич, 2018.

У дисертації проаналізовано стан наукового вивчення порушеної проблеми, джерельну базу дослідження, систематизовано його поняттєво-категорійний апарат. Визначено й схарактеризовано основні чинники й етапи розвитку суспільної медичної опіки дітей і дорослих у Галичині наприкінці XIX – у 30-х рр. XX ст.; розкрито зміст, напрями, форми, засоби громадського медичного просвітництва українського населення краю в зазначений період.

Окреслено концептуальні засади і продуктивний досвід здоров'яорієнтованих громадських ініціатив для дітей і дорослих у Галичині наприкінці XIX – у 30-х XX ст., які доцільно творчо використати за сучасних умов в Україні.

Ключові слова: суспільна медична опіка, Галичина, гігієнічне виховання, антиалкогольна боротьба, здоровий спосіб життя, українські лікарі, учні, доросле населення, масове медичне просвітництво.

Билавич И. В. Развитие общественной медицинской опеки детей и взрослых в Галичине (конец XIX в. – 1939 г.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко. – Дрогобыч, 2018.

В диссертации проанализировано состояние научного изучения проблемы медицинской опеки детей и взрослых в Галичине (конец XIX в. – 1939 г.), базу исследования, систематизированы его понятийно-категорийный аппарат. В диссертационной работе определены и охарактеризованы основные факторы и этапы развития общественной медицинской опеки детей и взрослых в регионе в конце XIX – в 30-х гг. XX в.; раскрыто содержание, направления, формы, средства общественного медицинского просвещения украинского населения края в указанный период.

Определены концептуальные основы и продуктивный опыт общественных инициатив в области формирования здорового образа жизни детей и взрослых в Галичине в конце XIX – в 30-х XX в., которые целесообразно творчески использовать в современных условиях в Украине.

Ключевые слова: общественная медицинская опека, Галичина, гигиеническое воспитание, антиалкогольная борьба, здоровый образ жизни, украинские врачи, ученики, взрослое население, массовое медицинское просвещение.

Bilavych I. V. Development of public medical care for children and adults in Halychyna (end of the 19th century – 1939). – Manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences on specialty 13.00.01 – general pedagogics and history of pedagogy. – Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko. – Drohobych, 2018.

The state of a scientific problem implementation was clarified, the research sources were analyzed, its conceptual-categorical apparatus was systematized; the main factors and stages of development of social medical care for children and adults in Halychyna at the end of 19th and 30's of 20th century were determined and characterized; the features of medical care, content, directions, forms and means of public medical education of the Ukrainian population of the region during the specified period were revealed and disclosed; conceptual foundations and productive experience of health-oriented public initiatives for children and adults of Halychyna in late 19th and 30's of 20th century were outlined, which should be creatively applied to modern conditions in Ukraine.

During the investigated period, the terms like «care», «public care», «medical care» and similar were actively used by doctors, public activists, educators, religious figures, which proves the existence of such a phenomenon, understanding of its importance to the Ukrainian community and the expediency of using these terms in dissertation work. The idea of public medical care had been developed amongst Ukrainian scientific, educational, and public circles of Halychyna from the end of the

19th century to 1939; the theoretical assets of scientists were actively implemented in the practical life of locals.

In the dissertation, the key notion of public (social) medical care is used in the following ways: voluntary care of public institutions about the health of the Ukrainian population of Halychyna, medical care for children and adults, treatment and prevention of diseases, constant supervision and control of health preservation of personality, etc.

It is proved that such preconditions and factors as liberal character of domestic policy of the Austro-Hungarian monarchy, the reformation of education and health care systems, creation of a legislative framework for the activities of public associations, etc., have become an important basis for the self-organization of Ukrainians, Ukrainian national movement development, creation of the first Ukrainian medical societies, the birth of Ukrainian science, emergence of a cohort of outstanding figures in the medical sphere (I. Horbachevskyi, Ye. Ozarkevych, S. Okunevska-Morachevska, Ya. Okunevskyi, etc.), institutionalization of Ukrainian public health care in the form of medical, scientific, charitable and other community initiatives (Society of Galician Physicians, Medical Commission of Shevchenko Scientific Society, Medical Community, Lviv Polyclinic, «Narodna Litchnytsya», ULT, UHT, etc.).

The features of medical care and the content, directions, forms, and means of public medical education of the Ukrainian population of Halychyna for studied period were determined and characterized. Its important segment was medical and preventive activities of Ukrainian doctors, which were manifested in functioning of «Narodna Litchnytsya», the most prominent, most democratic medical and social project, which had a supraconfessional, supraethnic origin and provided free medical care to inhabitants of the region. Adapted to the conditions of Halychyna, the European experience of creating health cooperatives has become a prototype of public rural medicine. Advisory and educational activities of Ukrainian medical students, united in the society called «Medical Community», directed efforts to help the most vulnerable groups, especially the peasantry. The anti-TB and sanitary courses, ambulance classes, summer travel schools, etc., organized by it alongside with the Ukrainian Medical Society, became an important form of mass sanitary-hygienic education; Ukrainian professional and public periodicals, and fiction became an effective means of hygienic education.

Significant achievements in the development of hygienic education and culture formation of health preservation in Ukrainian schools were manifested in the introduction of the educational subject «Hygiene» and relevant content oriented scientific and methodological support, in particular, the study book, etc.

The anti-alcoholic movement was of a high level of development, the main forms, directions and means of which were: educational and propaganda work (lectures, courses, «misiachnyky» and «days of sobriety», «Vidrodzhennia» holidays, other anti-alcohol public initiatives); distribution of the printed word (public magazines, scientific popular and special «anti-alcoholic» literature: reading books, collections of poetry, dramatic works, etc.). In the 1930s by the level of anti-alcohol propaganda Halychyna occupied one of the prominent places in Eastern Europe.

Analysis of historical origins, features and trends of healthcare-saving education in the province over the studied period shows that it took place on a pan-European background and in the context of the ideology of national autarchy (reliance on self-forces in the national life building) and socio-economic nationalism: a healthy personality – the key to strong nation, its welfare improving and preservation of the gene pool of Ukrainians in general. All these factors project possible vectors of this historical experience use in order to solve the priority tasks of education and upbringing in the modern socio-pedagogical space of Ukraine. Particular attention in context of the concept of New Ukrainian school is paid to updating content of the valeological upbringing of individual through the use of a number of productive ideas in the area of healthcare, in particular: hardening of body; intense motor activity – use in the primary schools educational process of popular agile games, entertainments, dancing; saturation of healthcare-saving content of the educational material of primers and reading books, methodological literature for teachers; emergence of special literature and magazines of «healthy content»; the introduction of the educational subject of hygiene or its integration into other disciplines (language, reading, singing, etc.) for the purpose of forming a positive motivation for a junior student's healthy lifestyle; maintaining a positive emotional state; philanthropic activity; caring about the sanitary and hygienic standards of the environment to which the person belongs; the use of medicinal plants for the prevention and treatment of diseases, etc.

Key words: public medical care, Halychyna, doctors, medical students, medical education, healthcare, hygienic education, children, adults.

Підписано до друку 24.09.2018 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Вид. арк. 0,9. Зам. 209. Тираж 100. Друк на ризографі.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка
82100 Дрогобич, вул. І. Франка, 24.